

Hrvoje Drvenkar
Marko Godinić
Josip Jukić
Tvrtko Pleić
Antonio Vrbatović

GEOGRAFIJA 4

Udžbenik iz geografije za četvrti razred gimnazije

2. izdanje

2022.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb

Nova Ves 23a

Za nakladnika

Ivan Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednik za Geografiju

Marko Labus

Recenzija

doc. dr. sc. Jelena Lončar

Dražena Glamuzina-Perić

Vesna Hercigonja

Lektura i korektura

Kristina Ferenčina

Likovno i grafičko oblikovanje

Zorica Adamović

Grafički prilozi

Slaven Tomakić

Piktoteka Alfa

www.shutterstock.com

Google Maps

Božidar Banov

Alen Bura

Digitalno izdanje

Alfa d. d.

Mozaik Education Ltd.

Tisak

Tiskara Zrinski d. o. o.

Proizvedeno u Republici Hrvatskoj, EU

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:

KLASA: UP/I-602-09/21-03/00038, URBROJ: 533-06-21-0002, od 20. svibnja 2021.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem **001125880**.

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT	CIJENA
168 str.	358 g	265 mm (v) x 210 mm (š)	115,00 kn

Digitalno izdanje dostupno je na digitalnoj platformi *mozaLearn* na internetskoj adresi **www.mozaweb.com/hr** pod identifikacijskim brojem **HR-ALFA-GEO4-3199**.

© Alfa

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb* i *mozaLearn*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

1. GEOPOLITIČKA SLIKA SVIJETA

- 1.1. Nacije, narodi i suverenitet naroda
- 1.2. Državne granice na karti i u stvarnosti
- 1.3. Međunarodno-pravni statusi država
- 1.4. Nacionalni identitet i suverenitet država pod utjecajem globalizacije
- 1.5. Gospodarska i geopolitička polarizacija svijeta
- 1.6. Krizna žarišta u svijetu
- 1.7. Multikulturalnost
- 1.8. Ljudska prava

5
6
10
17
23
27
33
38
43

2. GOSPODARSKE DJELATNOSTI TERCIJARNOG SEKTORA

- 2.1. Abeceda turizma
- 2.2. Oblici turizma
- 2.3. Turistička regionalizacija svijeta
- 2.4. Turistička regionalizacija Hrvatske
- 2.5. Povezivanje svijeta prometom i trgovinom
- 2.6. Od točke A do točke B – prijevoz putnika i robe
- 2.7. Suvremeni trgovinski i financijski tokovi

49
50
55
61
71
83
88
93

3. DOSTUPNOST HRANE – IZ KRAJNOSTI U KRAJNOST

- 3.1. Poljoprivreda – sklad prirodnih i društvenih čimbenika
- 3.2. Proizvodnja hrane u svijetu
- 3.3. Globalna dostupnost hrane

101
102
108
112

4. PROSTOR, LJUDI I ZDRAVLJE

- 4.1. Geografska znanja u službi zdravlja
- 4.2. Zdravstvena slika svijeta

119
120
126

5. ČOVJEK I SLOBODNO VRIJEME

- 5.1. Slobodno i radno vrijeme
- 5.2. Načini provođenja slobodnog vremena

131
132
140

6. SVEMIR – POSLJEDNJA GRANICA

- 6.1. Svemir
- 6.2. Zemlja kao dio Sunčeva sustava

147
148
157

7. POJMOVNIK

164

Dragi učenice, draga učenice,
istražujući i usvajajući dosadašnje geografske sadržaje u prva tri razreda, načinio/načinila si važan korak kroz geografski prostor te stekao/stekla brojne prirodno-geografske i društveno-geografske spoznaje o suživotu naše Zemlje i ljudi na njoj.

U četvrtom ćeš razredu analizirati utjecaj globalizacije na nacionalni identitet i suverenitet te upoznati primjere nematerijalne i materijalne baštine kao elemenata nacionalnog identiteta. Spoznat ćeš geopolitičke, gospodarske i kulturno-civilizacijske aspekte podijeljenosti svijeta te značenje državnih granica u suvremenom svijetu. Istraživat ćeš pojavu i razvoj turizma u Hrvatskoj i svijetu te utjecaj prometa, interneta, svjetskih trgovinskih i finansijskih tokova na povezivanje svijeta.

Znat ćeš objasniti važnost poljoprivrede te analizirati neravnomjernu dostupnost hrane u svijetu, istražiti ćeš utjecaj prirodno-geografskih i društveno-geografskih čimbenika na pojavu i širenje bolesti te na kvalitetu zdravlja na primjerima iz Hrvatske i svijeta.

Naučit ćeš razlikovati i analizirati mjesta i prakse provođenja slobodnog vremena te njihove posljedice u prostoru i, na kraju, istražiti najnovije spoznaje o svemiru i Sunčevu sustavu.

Moći ćeš primijeniti geografska znanja i vještine u rješavanju brojnih pitanja iz svakodnevnog života kako bi mogao/mogla aktivno i odgovorno sudjelovati u životu zajednice.

Puno uspjeha žele ti autori i urednik!

GEOPOLITIČKA SLIKA SVIJETA

NAUČIT ĆEŠ

- *analizirati utjecaj globalizacije na nacionalni identitet i suverenitet te navesti primjere nematerijalne i materijalne baštine kao elemenata nacionalnoga identiteta (GEO SŠ A.4.1.)*
- *analizirati geopolitičke, gospodarske i kulturno-civilizacijske aspekte podijeljenosti svijeta (GEO SŠ B.A.4.2.)*
- *istraživati značenje državnih granica u suvremenome svijetu (GEO SŠ B.C.4.6.).*

1.

1.1. NACIJE, NARODI I SUVERENITET NARODA

Ako se treba izjasniti o nacionalnosti, može to učiniti većina ljudi bez problema, no kada treba objasniti što znači biti Hrvat, Francuz ili Nijemac, stvari se lako zakompliciraju.

TKO ČINI NACIJU, A TKO NAROD?

Proces razvoja nekog naroda naziva se **etnogeneza**. Njegova je najranija faza **rod**, manja grupacija ljudi povezana krvnim srodstvom. Više rodova, koji svi imaju zajedničkog pretka, čine pleme, a ujedinjavanjem dvaju ili više plemena nastali su narodi. **Narod** se najčešće definira kao etnički homogena zajednica ljudi koja živi na određenom geografskom području, a obilježavaju je zajedničko podrijetlo, jezik, tradicija i kultura njezinih članova.

Nacija i nacionalni identitet razvijaju se tek u moderno doba, i to najranije u SAD-u, a zatim i Francuskoj (18. stoljeće). Nacija je politička organizacija jednog ili više naroda u obliku države. Pojednostavljeno, naciju čine svi građani jedne države bez obzira na to kojem narodu pripadaju.

↑ SAD je nacija sastavljena od pripadnika engleskog, irskog, talijanskog, španjolskog, poljskog, njemačkog, hrvatskog i mnogih drugih naroda.

↑ Kurdi su narod koji živi na prostoru čak četiriju bliskoistočnih država, ali vlastitu još uvijek nemaju.

ZANIMLJIVOST

Ujedinjeni narodi ili Ujedinjene nacije?

U hrvatskoj je javnosti, medijima, ali i brojnim službenim i neslužbenim dokumentima, uobičajeni naziv za najveću svjetsku međunarodnu organizaciju Ujedinjeni narodi. Međutim, kada bismo se strogo pridržavali njezine unutarnje strukture, tada bismo uvidjeli da spomenutu organizaciju zapravo nazivamo pogrešno, a ispravan bi naziv bio Ujedinjene nacije. Ta tvrdnja proizlazi iz činjenice da članice organizacije nisu narodi, već samo međunarodno priznate države, kojih trenutno ima 193. Kada bi uistinu bila riječ o Ujedinjenim narodima, tada bi se ispred zgrade njezina sjedišta u New Yorku vijorile ne samo njihove zastave, nego i zastave Kurda, Roma, Baska, Tibetanaca, Tamila i stotina drugih naroda koji žive diljem svijeta, ali nemaju vlastitu državu.

NACIONALNI IDENTITET

Identitet je skup značajki koje određuju posebnosti nekog pojedinca ili skupine. Dio tih osobina nasljeđujemo, a dio sami biramo oblikujući svoj identitet u kontaktu s drugima. **Nacionalni se identitet**, dakle, odnosi na posebnosti određene nacije po kojima je ona prepoznatljiva ili se po njima ističe u odnosu na druge nacije. Te su se posebnosti oblikovale dugi niz godina (stoljeća) i još se uvijek oblikuju u neprekidnom procesu etnogeneze. Pri tome se materijalna i nematerijalna kulturna baština pojedinih naroda i nacija obogaćuje i preuzetim tuđim kulturnim elementima. *Prisjeti se što je materijalna i nematerijalna kulturna baština te navedi primjere.*

↑ Kako se naziva umijeće na fotografiji, od 2009. godine i na UNESCO-ovu Reprezentativnom popisu nematerijalne baštine čovječanstva? Koji su dijelovi Hrvatske osobito poznati po njegovanju ove tradicionalne vještine?

Poistovjećivanje s nacionalnim identitetom razlikuje se od pojedinca do pojedinca, kao i od razdoblja do razdoblja. Primjerice, srednjovjekovna Slavonija razvijala je zaseban slavonski identitet, no migracije uzrokovane osmanskim osvajanjima utjecale su na širenje i prevlast hrvatskog imena i na tom području.

← „Brojenje krvnih zrnaca” detaljno je utvrđivanje nečijeg podrijetla. Radi li se češće iz znatiželje ili iz nekih lošijih pobuda?

→ Crveno-bijeli kvadratići na dresovima hrvatske nogometne reprezentacije postali su dio našeg identiteta prema kojem smo prepoznatljivi u čitavom svijetu.

ZANIMLJIVOST

Novozelandsani odbili promijeniti zastavu

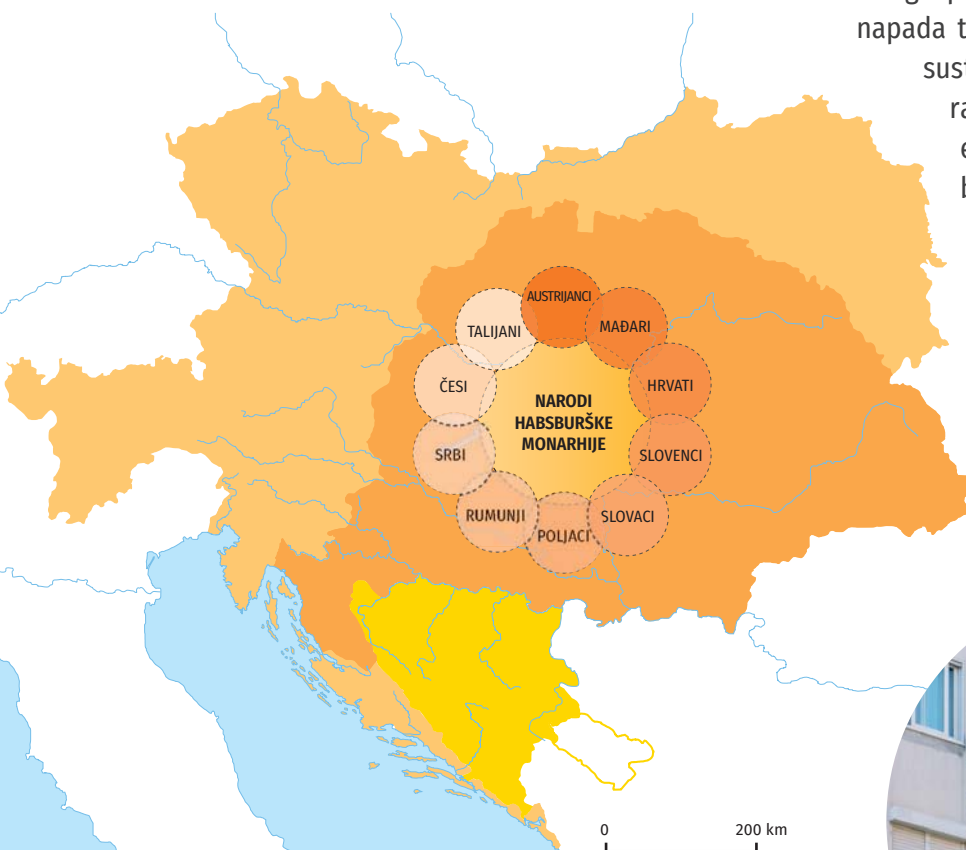
Koliko je ponekad teško odreći se svoje povijesti i dijela nacionalnog identiteta, pokazuje i nedavni primjer s Novog Zelanda. Pojedini su tamošnji političari smatrali da je vrijeme da se Novi Zeland riješi svoje povezanosti s kolonijalnom prošlošću pod Ujedinjenim Kraljevstvom i sličnosti sadašnje zastave s australskom pa su organizirali natječaj za odabir nove zastave. Među tisućama pristiglih prijedloga na kraju je odabran onaj na kojem se umjesto zastave Ujedinjenog Kraljevstva nalazi srebrna paprat, novozelandski nacionalni simbol. No na referendumu održanom 2016. godine većina glasača (56,6 %) odlučila je da se zastava Novog Zelanda ipak neće mijenjati.

← Ujedinjeni u različitosti – europski identitet ne bi trebao ugrožavati nacionalne identitete, već se s njima nadopunjavati.

NACIONALIZAM

Pojam **nacionalizam** obuhvaća ideologije, svjetonazore i pokrete koji promiču vlastiti nacionalni identitet kao presudan čimbenik formiranja i opstojnosti suverenosti nacije. Nacionalizam može imati i pozitivne i negativne konotacije. U pozitivnom smislu nacionalizam se odnosi na iskazivanje poštovanja prema vlastitoj naciji i isticanje njezinih vrijednosti te se tada uglavnom poistovjećuje s **patriotizmom** (domoljubljem). U negativnom smislu nacionalizam se poistovjećuje sa šovinizmom, odnosno različitim oblicima pokazivanja nesnošljivosti prema pripadnicima drugih nacija. Ta nesnošljivost može biti rasna, etnička, vjerska, gospodarska, politička ili temeljena na bilo kojoj drugoj različitosti.

Osobe koje promiču nacionalizam nazivaju se **nacionalisti**. Da bi opravdali svoje stavove, često pribjegavaju izmišljanju ili podržavanju negativnih stereotipa o drugim narodima s ciljem motiviranja pripadnika vlastitog naroda na okupljanje i zaštitu radi stvarne ili izmišljene opasnosti od drugih naroda.

↑ Jedno od nacionalističkih opravdanja za postavljanje bodljikavih žica na granice tijekom tzv. migrantske krize posljednjih godina bilo je da se treba zaštititi od navale migranata koji Europu žele promijeniti iz kršćanske u muslimansku. Obrazloži smatraš li navedene razloge opravdanim.

Nacionalistička uvjerenja obično više dolaze do izražaja u vrijeme pojave društvenih nestabilnosti, velikih gospodarskih kriza, terorističkih prijetnji i napada te promjenom društvenih ili političkih sustava, dok su slabije izražene tijekom razdoblja gospodarskog prosperiteta te ekonomske, društvene i političke stabilnosti.

← **Narodi Habsburške Monarhije**
Nacionalisti su skloniji individualnosti svojih nacija od udruživanja s drugima u višenacionalne države, pa se tako hrvatski nacionalizam pojavljuje u 19. stoljeću u okviru ideja o stjecanju neovisnosti od Austrije i Ugarske, jednako kao i kod drugih naroda u okviru tadašnje multietničke Habsburške (Austro-Ugarske) Monarhije.

↑ Neki narodi, poput Turaka, vole isticati privrženost svojoj naciji pa tako mnogi od njih imaju istaknute zastave na pročeljima, prozorima ili terasama svojih kuća i stanova.

1. Objasni razliku između nacije i naroda na primjeru Hrvatske.
2. Uz pomoć karte u udžbeniku navedi države na čijem teritoriju žive Kurdi.
3. Istraži kojim nacijama pripadaju sljedeći materijalni i nematerijalni elementi nacionalnog identiteta: kilt, korida, Mustafa Kemal, piramide u Gizi, štovanje sv. Patrika, tango, tulipani.
4. Navedi po pet primjera hrvatske materijalne i nematerijalne kulturne baštine koji su dio hrvatskog nacionalnog identiteta.
5. Objasni razliku između nacionalizma i patriotizma.
6. Navedi po jednu situaciju iz svakodnevnog života u kojoj se nacionalizam prikazuje u pozitivnom odnosno negativnom smislu.

GEOGRAFSKI DALEKOZOR

Odaberi jedan narod pa istraži koji su elementi njegovog identiteta te izradi plakat o stečenim saznanjima.

Pročitaj političke programe hrvatskih parlamentarnih političkih stranaka na njihovim mrežnim stranicama te izradi izvješće o tome u kojima se od njih i u kojim oblicima mogu pronaći elementi nacionalizma, bilo u pozitivnom ili negativnom kontekstu.

UČIMO O ZEMLJI

Federacije i konfederacije

Federacija je oblik državnog uređenja sastavljena od više federalnih jedinica (država, provincija, republika, pokrajina) koje imaju visok stupanj autonomije, ali nemaju pravo na samoopredjeljenje. Takav državni oblik danas imaju mnoge države, među kojima su primjerice SAD (50 saveznih država), Njemačka (16 saveznih republika) ili Bosna i Hercegovina (dva entiteta te distrikt Brčko).

Konfederacija je drukčiji oblik državnog uređenja, u kojem članice ugovorom o osnivanju konfederacije prenose na nju vrlo ograničene ovlasti radi ostvarivanja zajedničkih interesa, dok članice ostaju samostalne i suverene. Takvi su primjeri puno rjeđi, a posljednji u našem okruženju bio je savez Srbije i Crne Gore (2003. – 2006.). Također spomenimo Švicarsku, čije je službeno ime i danas Švicarska Konfederacija, međutim ta država, koja se sastoji od 26 kantona, od 1848. godine zapravo je ustrojena na načelu federacije.

POJMOVNIK

- etnogeneza
- rod
- narod
- nacija
- nacionalni identitet
- nacionalizam
- patriotizam

1.2. DRŽAVNE GRANICE NA KARTI I U STVARNOSTI

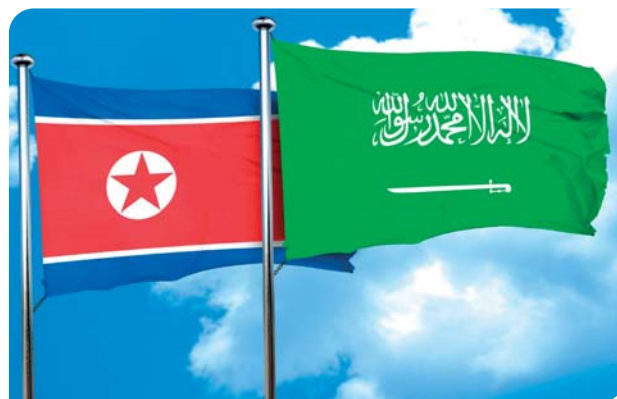
Iako ne zauzimaju puno mjesta, crte često igraju važne uloge na papiru i u prostoru, primjerice u slučaju granica. Ponekad ih ne primjećujemo jer ih dobrosusjedski odnosi gotovo izbrišu, ali u mnogo slučajeva postaju nepremostiv zid ili problem koji se (ne) rješava desetljećima.

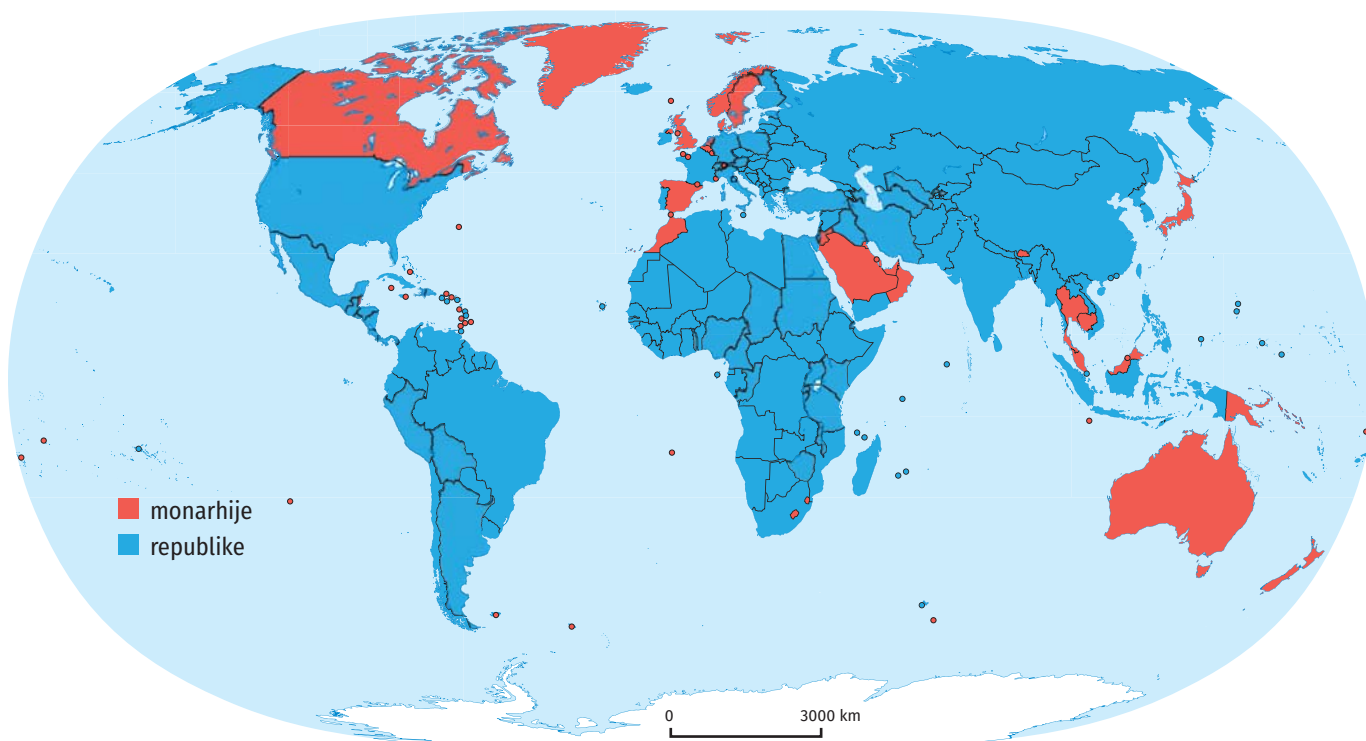
DRŽAVE U SVIJETU

Čitav svijet, osim otvorenog mora, podijeljen je na nešto manje od dvije stotine država. **Država** označava osnovni oblik političko-teritorijalne organizacije prostora, a osnovne su joj sastavnice **teritorij**, **stalno stanovništvo** i **suverena vlast** (neovisnost).

Prema obliku vladavine razlikujemo **monarhije** i **republike**, a prema vrsti političkog režima **autokratske** i **demokratske države**. Autokratske su države one u kojima vladar ima apsolutnu vlast, dok u **demokratskim državama** birači, putem izbora, biraju vlast koja se dijeli na izvršnu, zakonodavnu i sudsku.

↑ Sjeverna Koreja i Saudijska Arabija primjer su autokratskih država u svijetu.

↑ Monarhije i republike u svijetu. Navedi po pet primjera za svaki oblik vladavine te za spomenute monarhije istraži koju titulu nose njihovi monarsi (kralj, vojvoda, knez itd.).

Prema **političkom uređenju** države mogu biti **unitarne** i **federativne**. Teritorij **unitarne države** čini nedjeljivu političku cjelinu koja se radi lakšeg upravljanja dijeli na manje administrativno-upravne jedinice, poput županija u Hrvatskoj. **Federativne države** ili federacije čini više federalnih jedinica (države, provincije, teritoriji) koje mogu imati različit stupanj autonomije u unutarnjim i vanjskim poslovima. Nekadašnja Austro-Ugarska bila je realna unija jer je imala neke zajedničke institucije (vojska, vanjski poslovi), dok su neke monarhije povezane samo osobom vladara (primjerice Australija, Kanada i Ujedinjeno Kraljevstvo). Danas prevladavaju federacije u kojima savezna država predstavlja cjelinu u međunarodnim odnosima. Europska unija najbliže je definiciji **konfederacije** jer je riječ o savezu neovisnih, suverenih država na temelju međunarodnog ugovora s nekoliko zajedničkih političkih tijela i poslova, no svaka država i dalje je samostalan međunarodnopravni subjekt.

→ Ustav Republike Hrvatske definira našu domovinu kao jedinstvenu (unitarnu) i nedjeljivu demokratsku i socijalnu državu.

GRANICE SVIH VRSTA

Granicom se smatra crta ili točnije ploha koja omeđuje zračni prostor, površinu zemlje i podzemlje pojedine države. **Prirodne granice** prate određenu prirodnu pojavu: rijeke, mora, jezera, gorska i planinska bila. To ih čini uočljivima te, barem na prvi pogled, jasnima i preciznima. Međutim, brojni granični sporovi upućuju na određene nedostatke. Primjerice, zbog promjene toka rijeke može se razviti rasprava gdje je bio taj tok u trenutku određivanja granice, osobito ako tada nije bio precizno kartografski zabilježen.

U nizinskim, ravničarskim prostorima bez jasnih prirodnih orijentira povučene su **umjetne granice**. Političkim dogovorima i povijesnim sporazumima neke od njih određene su prema **etničkom načelu** poštujući apsolutnu ili relativnu većinu pojedinih naroda na nekom prostoru. Tako je određena granica između Srbije i Hrvatske u Srijemu te između Hrvatske i Mađarske u Baranji. **Astronomskom metodom** granica se vuče uz neku paralelu ili meridijan, što su često činile kolonijalne sile u Novom svijetu. **Granični režim** skup je zakonski utvrđenih postupaka i protokola koji se primjenjuju u nadzoru državne granice. Izdvajaju se **međunarodni, međudržavni i pogranični** granični prijelazi. *Pronađi primjere astronomske granice uz pomoć geografske karte ili atlasa.*

Gorski hrptovi jedna su od jasnijih i lako uočljivih prirodnih granica. Zašto ih migranti koriste za ilegalan prelazak granice?

Najtvrdja granica na svijetu

Nakon završetka Korejskog rata 1953. godine na granici između dviju Koreja (otprilike 38° sjeverno) uspostavljena je demilitarizirana zona široka oko 4 km. Međutim, obje su države utvrdile svoju stranu i razmjestile jake vojne snage duž čitave zone kako bi spriječile mogući napad i svele prohodnost granice na apsolutni minimum. Osim oružjem, suparnici odmjeravaju snagu i dovjetljivost na različite načine, između ostalog i veličinom zastave te visinom jarbola na kojem je istaknuta – Sjeverna Koreja nadvisila je 98 m visok južnokorejski jarbol za više od 60 m.

Suvremeni globalizirani svijet čini granice prohodnijim i otvorenijim, no njihova uloga sigurnosti i kontrole nikada neće u potpunosti nestati. Među članicama Europske unije omogućen je slobodan protok ljudi, roba i kapitala. Unutar **Šengenskog prostora**, koji uglavnom čine članice Unije, nema trajnih unutarnjih graničnih kontrola, ali je postrožen nadzor vanjskih granica da bi se spriječio ulazak osobama koje za to nemaju dozvolu ili predstavljaju prijetnju na bilo koji način.

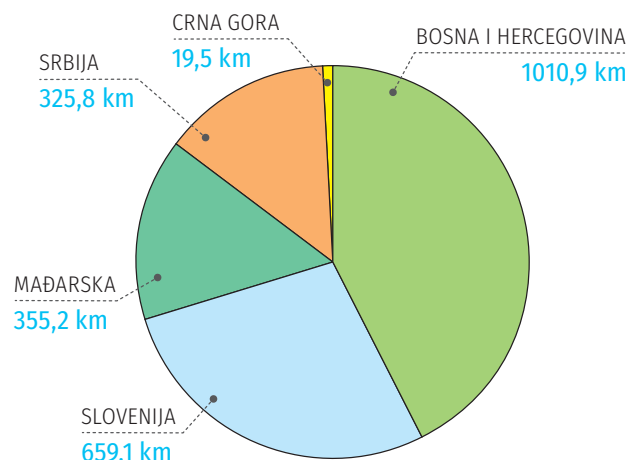

HRVATSKE GRANICE – PRIČA KOJA TRAJE VIŠE OD TISUĆU GODINA

Današnja državna granica Republike Hrvatske, temeljem međunarodnog prava, definirana je državnom granicom nekadašnje Jugoslavije s Mađarskom (kopnena) i Italijom (morska) te granicom koju je imala s bivšim jugoslavenskim republikama do 1991. godine. Preuzete granice s Italijom i Mađarskom nemaju spornih točaka, dok ostale tek treba detaljno utvrditi i tako raščistiti postojeće nesuglasice.

← Šengenski sporazum stavio je brojne granične prijelaze izvan upotrebe, no ostali su za iznimne slučajeve poput moguće pandemije ili migrantske krize kada privremeno mogu poslužiti svrsi.

↑ Dužina granica RH sa susjednim državama
Hrvatska ima iznimno dugačku granicu (2370,5 km) u odnosu na svoju površinu. Izračunaj koliko bi bila dugačka granica Hrvatske kada bi njezin teritorij imao oblik kruga.

↑ Iako ne prati u potpunosti tok rijeke Drave te granica ponegdje prelazi s jedne na drugu stranu rijeke, Mađarska je jedina susjedna država s kojom Hrvatska nema graničnih sporova.

← Granice Hrvatske tijekom povijesti Najveći dio hrvatske granice nastao je tijekom ratova s Osmanskim Carstvom (17./18. stoljeće), dok su dijelovi granice u Istri, Baranji i Srijemu određeni tek polovinom 20. stoljeća.

KAKO SE NOSITI S GRANIČNIM SPOROVIMA?

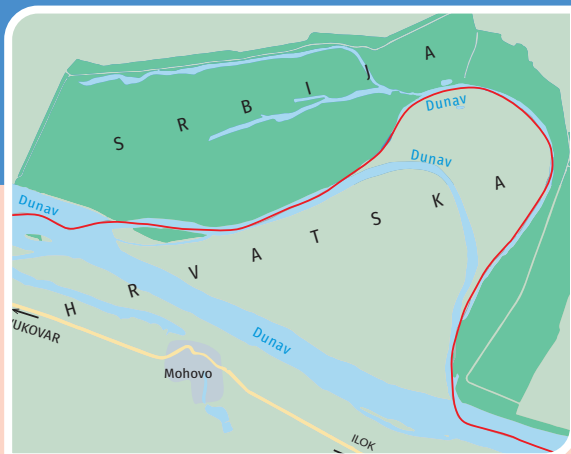
Granične sporove nemoguće je razdvojiti od složenih političkih, povijesnih i gospodarskih odnosa među državama te ih se rijetko može jednostavno riješiti. **Izravni dogovor** između država u sporu najbolje je rješenje jer podrazumijeva kompromis koji neće opterećivati njihove odnose u budućnosti. Do dogovora može doći posredstvom treće države ili **medijacijom** te procesom **mirenja** u kojem treća država predlaže moguća rješenja spora. Ako je dogovor nemoguće postići, države mogu tražiti rješenje na Međunarodnom sudu u Haagu ili arbitražom. **Arbitražni postupak** provodi neparan broj sudaca koje odabiru države u postupku. Prednosti arbitraže u odnosu na Međunarodni sud jesu brzina, fleksibilnost i moguća tajnost postupka.

Primjeri graničnih sporova i nesuglasica na graničnim područjima u Hrvatskoj i u svijetu.

Granični sporovi u svijetu	Granični sporovi u Hrvatskoj
Japan – Kina: Senkaku/Diaoyu otočje atraktivno zbog ležišta nafte i plina (Kina ima brojne granične sporove)	Srbija – Šaregradska i Vukovarska ada, dijelovi teritorija odvojeni meandrima Dunava
Zapadna Sahara – Maroko: u iščekivanju referenduma o samostalnosti Zapadne Sahare	BiH – stari grad Zrinskih u Hrvatskoj Kostajnici, poluotok Klek; Veli i Mali Školj
Izrael – Palestina	Crna Gora – poluotok Prevlaka, granica na moru i u Boki kotorskoj
Cipar podijeljen na grčki i turski dio – sporna je čitava granica jer se turski dio svojevoljno odvojio od ostatka Cipra	Slovenija – Savudrijska vala, Prapratna draga (Gorski kotar), Sveta Gera, tok Mure (Međimurje)
Sudan – Južni Sudan: spor oko naftom bogatih područja	

SRBIJA

Šarengradska ada, riječni otok koji je tijekom Domovinskog rata okupirala Srbija i odbija ga vratiti tvrdeći da je na njezinoj polovici Dunava.

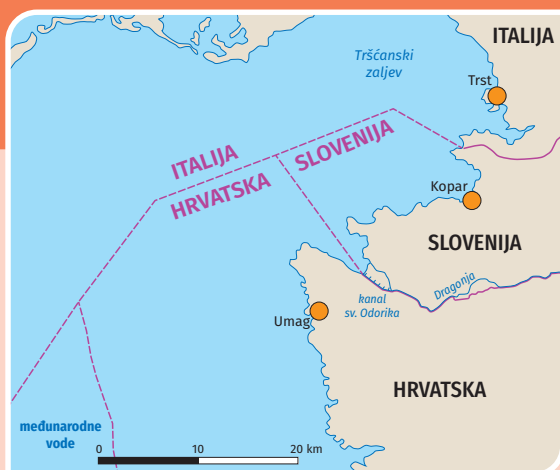
BOSNA I HERCEGOVINA

Stari grad Zrinskih postao je sporan jer se nalazi na desnoj obali rijeke Une iako je na starim kartama označen kao dio Hrvatske (na lijevoj obali starog korita rijeke).

SLOVENIJA

Najsloženiji granični problem Hrvatske jest razgraničenje sa Slovenijom na moru, poznatije kao problem Savudrijske vale, odnosno Piranskog zaliva (slovenski naziv). Hrvatska je napustila arbitražni proces zbog pokušaja slovenskog utjecaja na sudce te ne priznaje donesenu presudu, što problem čini još složenijim.

CRNA GORA

Ključan je problem najjužniji hrvatski poluotok Prevlaka, a iz njega proizlazi i problem granice na moru. U slučaju nepostizanja bilateralnog dogovora odluku će donositi sud.

POGRANIČNA PODRUČJA

↓ Prekogranična suradnja Hrvatske i Mađarske

Interreg Europe osigurao je 359 milijuna eura za projekte prekogranične suradnje 2014. – 2020., između ostalih i u pograničnim županijama Mađarske i Hrvatske.

Pogranična se područja, zbog perifernog položaja u odnosu na matični teritorij, obično smatraju problematičnima i slabije razvijenima. No zahvaljujući prekograničnoj suradnji sa susjednim državama, velik su potencijal, osobito na prostoru Europske unije. Suradnja je potrebna zbog ublažavanja negativnih stavova prema građanima susjednih država, zaštite okoliša (saniranje divljih odlagališta otpada, zaštita vodocrpilišta i slično), borbe protiv poplava, zaštite prirodne i kulturne baštine, koordinacije javnih servisa i lokalnih uprava, ali i razvoja turizma, prometa i općenito gospodarske konkurentnosti. Tako postoje **transgranične** (visoki stupanj prekogranične suradnje) i **periferne** (područja koja su prometno slabije povezana, gospodarski zaostaju i/ili imaju lošiju demografsku sliku od ostatka države – npr. područja posebne države skrbi u Hrvatskoj) **regije**.

Proizvodne zone u prekograničnim područjima umanjuju troškove uvoza i izvoza te koriste komparativne prednosti poput razlika u porezima i slično. Izvrstan su primjer **dvojni gradovi** na američko-meksičkoj granici kao što su **San Diego – Tijuana** te **El Paso – Ciudad Juárez**.

Da granice podjednako spajaju koliko i razdvajaju, pokazuje proizvodna zona Kaesong u Sjevernoj Koreji u kojoj su južnokorejske kompanije otvorile proizvodne pogone na obostranu korist. Stalne napetosti između dviju Koreja nažalost otežavaju funkcioniranje zone i onemogućavaju daljnje širenje takvog tipa prekogranične suradnje.

↑ Pogranično područje SAD-a i Meksika

U pograničnim meksičkim državama smješteno je oko 6000 maquiladora – tvornica u kojima strani vlasnici jeftinije sklapaju ili izrađuju proizvode za izvoz.

1. Imenuj države s kojima Hrvatska djelomično ima umjetnu granicu.
2. Objasni prednosti i nedostatke rješavanja graničnog spora izravnim dogovorom i sudskim putem.
3. Objasni zašto u EU-u postoje brojni projekti prekogranične suradnje.
4. Obrazloži zašto se na vanjskim granicama EU-a detaljnije pregledavaju dokumenti putnika iz država nečlanica.
5. Ukratko objasni jedan od graničnih sporova Hrvatske sa susjednim državama.

GEOGRAFSKI DALEKOZOR

Istraži tijek arbitražnog postupka između Slovenije i Hrvatske oko utvrđivanja granice na moru te predloži najbolje rješenje u duhu očuvanja dobrosusjedskih odnosa.

Odaberi jedan segment hrvatske granice u duljini od pedesetak kilometara, što bliži mjestu u kojem živiš. Istraži je li bilo promjena u njezinoj trasi od početka 20. stoljeća te kako je i kada definirana u današnjem obliku.

POJMOVNIK

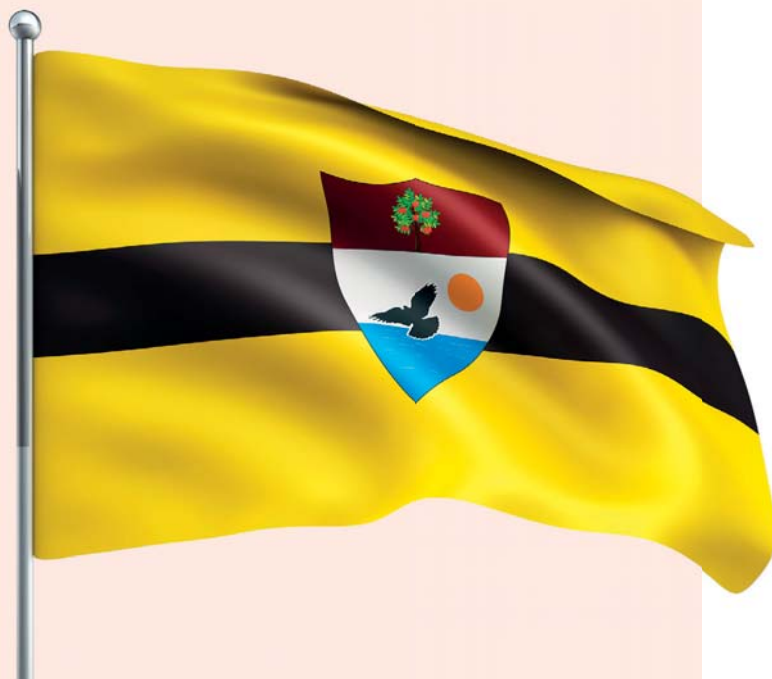
- unitarna država
- federativna država
- medijacija
- arbitraža

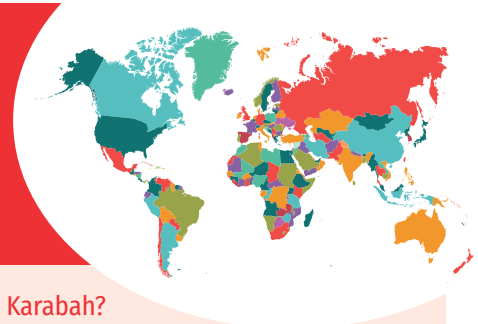
UČIMO O ZEMLJI

Dijelovi teritorija koje nitko neće

U pojedinim situacijama manji ili veći dijelovi Zemlje ne pripadaju nikom, odnosno nitko ne polaže pravo na njih, što se pravno naziva *terra nullius*. Spletom okolnosti Gornju Sigu na zapadnoj obali Dunava Hrvatska smatra teritorijem Srbije, ali ona ne polaže pravo na njega te je teoretski postala *terra nullius*. Tu su činjenicu iskoristili Vit Jedlička i Jana Markovicova te su 13. travnja 2015. proglasili Slobodnu Republiku Liberland koja se prostire na 7 km² i čiji je moto *To Live and Let Live*.

1.3. MEĐUNARODNO-PRAVNI STATUSI DRŽAVA

Jesi li ikad čuo/čula za Nauru, Tuvalu, Južnu Osetiju, Abhaziju, Somaliland ili Gorski Karabah?

Sve su navedeno države rasprostranjene diljem svijeta. Neke su od njih po svom državnom statusu u potpunosti međunarodno priznate države, neke od njih možda će to postati, ali moraju još malo pričekati da se za to stvore svi potrebni uvjeti, dok neke od njih vjerojatno nikada neće doći ni blizu toga.

MEĐUNARODNO PRIZNATE DRŽAVE

Ne postoji jedinstvena definicija koja bi sveobuhvatno odredila kriterije koje neka država treba zadovoljiti da bi bila međunarodno priznata. Kao uobičajeni standard državnosti u međunarodnom pravu stoga se najčešće uzima teorija državnosti iz **Konvencije o pravima i dužnostima država** potpisana u **Montevideu 1933. godine**. *Gdje se nalazi Montevideo?* Prema njoj, **država** je definirana kao **subjekt koji posjeduje stalno stanovništvo, definirani teritorij, vladu i sposobnost stupanja u diplomatske odnose s drugim državama, sve dok to nije dobiveno silom ili nekom drugom prisilnom mjerom**.

Kao neslužbena potvrda međunarodnog priznanja državnosti u današnje se vrijeme uzima članstvo u Ujedinjenim narodima (nacijama). Takvih država trenutno je 193, a njima bi se mogao pridružiti i Vatikan, koji službeno nije zatražio primanje u članstvo, ali još od 1964. godine ima status stalnog promatrača i sudjeluje u radu brojnih tijela te međunarodne organizacije.

Kontinent	Broj država članica UN-a
Afrika	54
Azija	47
Europa	43
Sjeverna Amerika	22
Australija i Oceanija	14
Južna Amerika	13

↑ Navedi najmanje pet država članica UN-a sa svakog kontinenta.

DJELOMIČNO PRIZNATE DRŽAVE

Djelomično priznatim državama smatraju se one koje je priznala najmanje jedna članica UN-a. Pojedine države imaju priznanje većine članica, ali ne mogu biti primljene u UN jer ne zadovoljavaju neki od uvjeta Konvencije iz Montevidea, ili se njihovom primanju, iz određenih razloga, protivi neka od stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a koje imaju pravo veta. *Koje su stalne članice tog vijeća? Što je veto?* Unatoč tomu neke su od njih punopravne članice pojedinih međunarodnih organizacija i integracija (MMF, Svjetska banka, MOO, FIFA, UEFA), pa čak i unutar samog UN-a, poput UNESCO-a.

→ Najmanja država na svijetu, Vatikan, jedina je država nečlanica UN-a koju možemo smatrati međunarodno priznatom državom.

ZANIMLJIVOST

Tko još nije priznao Hrvatsku?

Spomendan međunarodnog priznanja Hrvatske svake se godine obilježava 15. siječnja. Tog su je dana 1992. godine priznale sve države članice tadašnje Europske zajednice, kao i niz drugih europskih i svjetskih država. Iste godine, 22. svibnja, Hrvatska je i službeno postala članicom UN-a, ali ni danas je nisu priznale sve druge članice te organizacije. Posljednja država koja je priznala Hrvatsku bila je Ruanda (2018. godine), a do današnjih dana ostalo je još 11 država koje to nisu učinile te s njima nisu uspostavljeni nikakvi diplomatski odnosi. To su Burundi, Butan, Esvatini, Južni Sudan, Liberija, Maršalovi Otoci, Niger, Somalija, Srednjoafrička Republika, Tonga i Tuvalu.

Palestina je država koja, kao i Vatikan, u UN-u ima status stalnog promatrača. Iako je priznaje čak 138 drugih članica, nije članica UN-a jer još nema definirane granice ni učinkovitu kontrolu nad većim dijelom teritorija koji je proglasila svojim. Glavna prepreka uspostavljanju punopravnog članstva jest sukob s Izraelom koji traje još od sredine 20. stoljeća jer Izrael ne priznaje Palestini pravo na teritorij, u čemu ima podršku pedesetak preostalih članica UN-a koje nisu priznale Palestinu, a među njima se ističe SAD.

Palestina je od 2011. godine punopravna članica UNESCO-a, a crkva Isusova rođenja u Betlehemu, koja se smatra najstarijom kršćanskom crkvom u svijetu, jedina je palestinska lokacija na popisu svjetske baštine te UN-ove organizacije.

Kosovo je najmlađa europska država nastala 2008. godine odcjepljenjem od Srbije, koja se s tim činom nije složila te Kosovo i dalje smatra svojim teritorijem. Trenutačno Kosovo priznaje 97 drugih članica UN-a, a glavna prepreka punopravnom članstvu u UN-u jest strah drugih država da će, ako ga priznaju, na istom principu i neke od njihovih pokrajina zatražiti neovisnost (npr. Katalonija u Španjolskoj). Kosovo može očekivati primanje u UN tek nakon što ga prizna i Srbija, čime bi nestala glavna prepreka priznavanja i ostalih država. Smatra se da bi se to moglo dogoditi tek ako Europska unija zatraži od Srbije priznanje Kosova kao jednog od uvjeta za primanje Srbije u EU.

Kosovo je od 2016. godine punopravni član UEFA-e i FIFA-e pa kosovska nogometna reprezentacija od tada ravnopravno sudjeluje u kvalifikacijskim turnirima za svjetska i europska nogometna prvenstva.

Saharska Arapska Demokratska Republika, poznatija i kao Zapadna Sahara, nije dočekala svoju neovisnost nakon dekolonizacije od Španjolske 1975. godine jer ju je iste godine anektirao Maroko, koji taj prostor smatra svojim povijesnim teritorijem. Iako je trenutačno priznaje 40 članica UN-a, glavna tijela te organizacije smatraju da se stanovnici Zapadne Sahare sami trebaju izjasniti za neovisnost na referendumu, do kojeg nikako ne dolazi jer marokanske vlasti ne dopuštaju njegovo održavanje. Maroko pristaje na to da Zapadna Sahara zadrži visok stupanj autonomije, ali ne i neovisnost, tako da će rješavanje te situacije također morati pričekati neka bolja vremena.

Polisario, vlada Zapadne Sahare u izbjeglištvu u Alžiru, pod svojom kontrolom ima tek manji dio teritorija, uglavnom pustinskih i gospodarski neperspektivnih krajeva na jugu i istoku države.

Tajvan, službenog imena Republika Kina, otočna je država u blizini istočne obale Narodne Republike Kine, s kojom je i u sukobu. Sukob je nastao nakon što su se pristaše nacionalističke stranke sklonile na Tajvan izgubivši od komunista u građanskom ratu 1949. godine i tamo su osnovale svoju vladu i proglasile se legitimnim nasljednicima predratne Kine. Dvije Kine međusobno se ne priznaju, a svaka od njih provodi zasebnu politiku jedne Kine, što znači da ni jedna država ne može istodobno priznati njih obje. Iako je Tajvan u početku bio članicom UN-a, države su svoje priznanje postupno prebacivale na NR Kinu, pa je i sam UN to priznanje 1971. godine prebacio s Tajvana na Kinu. Trenutačno Tajvan još uvijek priznaje 14 drugih članica UN-a.

Unatoč političkim nedaćama Tajvan se razvio u jednu od gospodarski najrazvijenijih azijskih država, a odbija ikakvu mogućnost službenog ujedinjenja s Kinom, pa čak i uz izgledno dobivanje visokog stupnja autonomije poput Hong Konga i Macaa.

Turska Republika Sjeverni Cipar od 1983. godine samoproglashena je država koja obuhvaća sjeverni i istočni dio otoka Cipra, a nastala je zahvaljujući sukobu grčkih i turskih stanovnika otoka. Od država članica UN-a priznaje ju samo Turska zahvaljujući kojoj zasad i opstaje. Ostatak UN-a drži to proglašenje nevažećim, a smatra se da je Turska okupirala teritorij. Rješenje koje bi prihvatile obje strane vrlo je teško postići.

Granica između Cipra i Sjevernog Cipra prolazi i kroz glavni grad obiju ciparskih država, Nikoziju, pa je tako i on podijeljen na sjeverni (turski) i južni (grčki) dio.

ZANIMLJIVOST

Tko koga ne priznaje?

Međunarodno priznanje svih ostalih država nije kriterij da bi neka država uspostavila svoju državnost. U svijetu je nekoliko primjera kada pojedine države iz nekih razloga (povijesnih, političkih ili etničkih) ne priznaju neku drugu državu. Tako Pakistan ne priznaje Armeniju, Cipar ne priznaje Tursku, Sjeverna Koreja ne priznaje Južnu Koreju, a Južna Koreja, Japan i Francuska ne priznaju Sjevernu Koreju. No rekorderi u ovoj kategoriji ipak su Kina, koju ne priznaje 14 drugih članica UN-a, te Izrael, koji ne priznaje čak 31 druga članica.

Republike **Južna Osetija i Abhazija** proglasile su neovisnost od Gruzije 1991., odnosno 1999. godine, no priznaje ih svega nekoliko članica UN-a, među kojima i Rusija. Glavni razlog tih samoproglazenja nacionalna je netrpeljivost i sukobi između Gruza i Oseta, odnosno Abhaza, no sve značajne međunarodne organizacije i integracije u ovom su slučaju na strani Gruzije te podupiru njezinu teritorijalnu cjelovitost.

Kao i u svakom drugom ratu, i vojni sukobi u Gruziji devedesetih godina 20. stoljeća za sobom su ostavili veliku materijalnu štetu i brojne ljudske žrtve.

NEPRIZNATE DRŽAVE U SVIJETU

Nep priznate države u svijetu teritoriji su koji su proglasili svoju državnost, ali im ona nije potvrđena priznanjem ni jedne druge međunarodno priznate države. Time se pokazalo da takve odluke nemaju nikakvih međunarodno-pravnih temelja te nemaju gotovo nikakve mogućnosti za dobivanje međunarodnog priznanja u skoroj budućnosti. Najznačajnije su takve države **Gorski Karabah** (rus. *Nagorno Karabah*; arm. *Arcah*) na teritoriju Azerbajdžana, **Pridnjestrovska Moldavska Republika** (Pridnjestrovlje) na teritoriju Moldavije i **Somaliland** na teritoriju Somalije. Sve tri države proglašene su početkom 1990-ih godina, imaju svoje vlade, parlamente i kontrolu nad teritorijem, ali nemaju nikakav međunarodni značaj ili utjecaj. Njihove ih matične države smatraju sastavnim dijelovima svojih teritorija, a same države nemaju nikakvu međunarodnu potporu, bilo drugih država ili međunarodnih institucija i organizacija.

↑ Somaliland je proglasio nezavisnost od jedinstvene Somalije na teritoriju bivše kolonije Britanski Somaliland radi političkih neslaganja sa središnjom vlasti na prostoru nekadašnjeg Talijanskog Somalilanda.

U još su lošijoj poziciji, primjerice, samoprogllašene države **Donjeck** i **Lugansk** (na teritoriju Ukrajine), **Waziristan** (na teritoriju Pakistana) i **Tamil Eelam** (na teritoriju Šri Lanke), koje do sada nisu uspjele pod svoju kontrolu staviti ni cjelokupan teritorij koji svojataju.

ENKLAVE I EKSKLAVE

Enklava je područje neke države u potpunosti okruženo teritorijem druge države. Za državu kojoj taj okruženi teritorij pripada, to se područje naziva **eksklava**, ali ti se pojmovi ne preklapaju u potpunosti jer eksklava ne mora nužno biti okružena samo jednom državom, već može biti i s više njih. Enklavom se često nazivaju i neovisne države koje su u potpunosti okružene teritorijem druge države, kao što su Vatikan, San Marino i Lesoto. **Koje države u potpunosti okružuju te tri države?** Isti se naziv ponekad upotrebljava i za etničke skupine koje se nalaze u okruženju drugih naroda, kao što su primjerice područja nastanjena Romima u pojedinim državama. U svijetu danas postoje stotine različitih primjera enklava i eksklava.

↑ Naselje Međurečje bosanska je enklava na teritoriju Srbije koje je ujedno i eksklava.

Poluenklavama se nazivaju područja jednim dijelom okružena teritorijem neke države, dok preostalom dijelom imaju izlaz na otvoreno more. Poluenklave mogu biti i neovisne države (Monako, Gambia, Brunej) i dijelovi nekih drugih država (Aljaska, Ceuta, Mellila), dok **polueksklave** mogu biti samo dijelovi neke druge neovisne države (Kalinjingradska oblast, Francuska Gvajana). **Pronađi navedene**